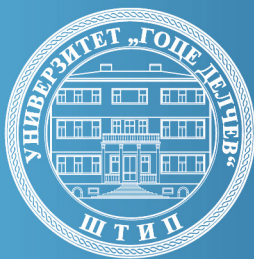
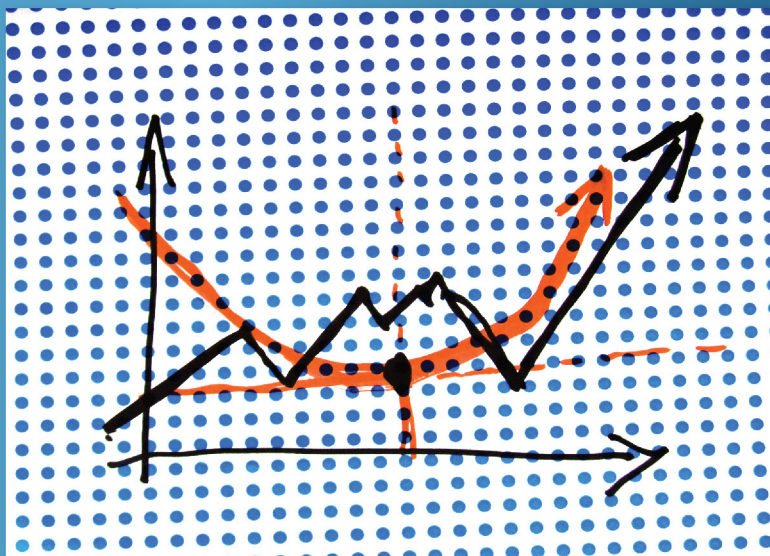

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2009 YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME 1

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2009
YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME I

UNIVERSITY "GOCE DELCEV" – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф д-р Ристо Фотов

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески
Асист. м-р Борјан Ѓоргиев
Асист. м-р Стеван Габер

Editorial board

Prof. Saša Mitrev, Ph.D
Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D
Assist. Borjan Gorgiev, MSc
Assist. Stevan Gaber, MSc

Редакциски одбор

Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески

Editorial staff

Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Трајче Мицески

Managing & Editor in chief

Prof. Trajce Miceski Ph.D

Јазично уредување

Даница Гаврилоска-Атанасовска
(македонски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Printing

„Vtori Avgust“ - Stip
Printing No 300

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Економски факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delceva University – Stip
Faculty of Economics
Krste Misirkov b.b.,
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

Д-р Ристо Фотов	
Одржлив развој - императив на современиот свет	7
Д-р Ристо Фотов	
Анатомија на финансиската и економската криза во светот	18
Проф. д-р Трајче Мицески	
Очекуваното траење на животот во европските земји и нивната корелативна зависност со бруто-домашниот производ по жител	25
Проф. д-р Трајче Мицески	
Менаџмент филозофија на совршенство - лидерство со љубов	34
Проф. д-р Димитар Ефтимоски	
Видови претприемништво	44
Доц. д-р Круме Николоски	
Менаџмент на здравствено-информациски системи - од податоци, преку информации до знаење	52
Доц. д-р Круме Николоски	
Човечки ресурси во јавно-здравствениот систем - од адекватна работна сила до квалитетна здравствена заштита.....	68
Jollanda MEMAJ Assoc. Prof. Dr. Raimonda DUKA	
MPA Analysis of public expenditure on education in Albania	80
Evis Kushi, PhD 88	
Measuring asymmetric information in Albanian tourism	90
Трајко Мицески*, Петар Клетникоски**	
Заедничка аграрна политика на ЕУ	101
М-р Борјан Ѓоргиев	
Образованието и менаџментот на знаење - фактори за развој на човечките ресурси во економија базирана на знаење	109
М-р Златко Бежовски	
Матрица за е-бизнис настап на македонските компании и претприемачи	119

М-р Стеван Лазар Габер

Улогата на пактот за стабилност и раст во креирањето
на фискалната политика во Европската унија 132

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Евидентни недостатоци во регулирањето на финансискиот сектор 143

К. Чабулева, Т. Мицески, Т. Јованов

Корелациона зависност меѓу живородени деца и склучени
бракови и живородени деца и разведени бракови во Р. Македонија 150

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Електронското банкарство - поим и ризици 162

М-р Дејан Методијески

На „Долгата опашка“ во функција на туризмот 172

М-р Илија Груевски

Политиката на девизниот курс во услови на фиксен режим
при неговото формирање 179

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Општите психолошки фактори на однесување на потрошувачите 195

Асистент м-р Елизабета Митрева, Љубица Стефановска, дипл.маш.инж.

Примена на методите и техниките за бездефектно
производство во проектирањето на систем на квалитет и
оптимизација на деловните процеси 202

М-р Стеван Лазар Габер

Значајноста на фискалните правила за имплементација
на стабилна фискална политика 213

М-р Љупчо Давчев

Проценка и менаџирање на државен ризик 220

Т. Јованов¹, Т. Мицески², К. Чабулева³

Корелациона зависност меѓу природниот прираст на
населението и живородени деца и починати лица во Р. Македонија 230

М-р Илија Груевски

Начини на одбрана од каматното влијание кај банките и другите
финансиски институции 241

Stojan Kocев MSc	
SIX SIGMA and CMMI APPLICATIONS and SYNERGY	253
Душан Миланов - Центар за кариера и развој, м-р Борјан Ѓорѓиев	
Стилот на донесување на одлуки како карактеристика на личноста која дава понатамошни насоки за развој на човечките ресурси	267
Љубица Стефановска, м-р Елизабета Митрева	
Проектирање на систем на мотивација - нужност во остварување на стратегијата и целите на компаниите	279
Помлад асистент Емилија Митева	
Технолошки развој на малите и средните претпријатија во PM преку програми за соработка со странски партнери	288
Помлад асистент Дарко Лазаров	
Странски директни инвестиции во Централна и Источна Европа	298
Помлад асистент Емилија Митева	
Улогата на Светска банка во светската економија	309
Марија Манева, Центар за односи со јавноста при УГД	
Маркетинг менаџмент во високообразовните институции	321
Дипл. психолог Билјана Герасимова	
Влијанието на степенот на образование, висината на личниот доход и областа на работа врз начинот на однесување при купување ...	329

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет - Штип

Помлад асистент Дарко Лазаров

СТРАНСКИ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА

Abstract

The capital investment from abroad means establishing an operations at local level in aim production and distribution of goods and services. Foreign direct investment in Central and Eastern Europe has financed massive new manufacturing capacities, especially in automobile, electronics, furniture, pharmaceutical sectors, but also retail sector, banking and finance, telecommunication and transport sector. FDI in CEE has played a key role in boosting economic growth and shaping legislation since 1990.

The structure of the paper will be as follows: The *first part* describes the foreign direct investment in Central and Eastern Europe and the flow of FDI to different countries in CEE. The *second part* of the paper is about factors to FDI and some measures and policy practices for attracting FDI in CEE. The *third part* of the paper analyses the influence of FDI for CEE countries, and positive and negative effects from FDI. And The *fourth part* of the paper gives overview of the FDI structure by sectors and country of origins and weather the investments were an result of the privatization process or green field investments.

Keywords: *Foreign direct investments, capital investment, greenfield investment, Industrial Policy, Inward Investment in Central and Eastern Europe.*

Вовед

Капиталните инвестиции од странство подразбираат воспоставување на операции на локално ниво за производство и дистрибуција на добра и услуги. Странските директни инвестиции во Централна и Источна Европа се насочени кон финансирање на производствени капацитети, особено во автомобилската индустрија, електрониката, индустријата за лекови, но исто така вклучувајќи ги банкарскиот сектор, телекомуникациите и транспортниот сектор. СДИ во ЦИЕ одиграа важна улога во остварување на повисоки стапки на економскиот раст и подобрување на економските перформанси.

Целта на истражувањето во рамките на овој труд е да се истакне важноста на странските директни инвестиции за земјите од ЦЕИ, но во исто време да се утврдат мерките и политиките кои треба да ги преземат

националните влади, со цел да постигнат најголема ефикасност и најдобро да го искористат приливот на странските директни инвестиции во нивните национални економии.

СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ВО ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА

Странските директни инвестиции преставуваат капитални инвестиции од странство, насочени кон воведување на деловни операции на локално ниво за производство и дистрибуција на добра и услуги. Всушност, вложувањата на странски капитал со кои странскиот инвеститор стекнува не само право на сопственост туку и право на управување со фирмата во којашто вложува, се нарекува странски директни инвестиции. Странските директни инвестиции најчесто опфаќаат големи капитални вложувања во изградба на производствени капацитети, ангажирање и обука на локалната работна сила, трансфер на технологија и воведување на високо техничко-технолошки методи и процеси. Странските директни инвестиции се дефинираат како инвестиции на правни и физички лица од странство во деловни субјекти на националната економија со кои се остварува заеднички долгорочен интерес и каде што странскиот инвеститор поседува најмалку 10% од вкупната вредност на деловниот субјект¹.

Доминантни форми во кои можат да се јават странските директни инвестиции се *greenfield* инвестиции и спојувања и припојувања. Спојувањата се кога две компании се спојуваат со меѓусебна заедничка согласност, а припојувањата се преземање на некоја компанија против желбите на самата компанија. Интензивната појава на овие активности како форма на странски директни инвестиции во последните неколку години се резултат на неколку услови: глобалните економски услови, ниската каматна стапка, високото ниво на корпоративна профитабилност - компаниите располагаат со огромен капитал и парични средства и реконструкцијата на компаниите со поголема инволвираност во меѓународната трговија. Приливот на странски директни инвестиции на глобално ниво бележи драстичен пораст во последните неколку декади. Како пример ќе наведеме дека приливот на странски директни инвестиции на глобално ниво бележи пораст од 40 милијарди долари во почетокот на 80-тите години на 1,76 билиони долари во 2007 година. Само во 2006 година приливот на странски директни инвестиции бележи пораст од 27% и покрај финансиската криза со која се соочува американската економија².

¹Статистички годишник на Република Македонија, 2007 г.

²UNCTAD, World Investment Report, 2008

Таквиот силен пораст на странските директни инвестиции на глобално ниво се должат на неколку фактори кои денес се карактеристични за меѓународната трговија и новите начини на управување со големите корпорации кои се главните носители на странските директни инвестиции. Тие фактори се: либерализацијата, како нов режим на меѓународната трговија, технолошкиот развој кој им овозможува на компаниите полесно управување со деловните операции на еден интегриран начин, конкуренцијата којашто им овозможува на компаниите да ги користат предностите од новите можности и новите технологии и глобализацијата на светската економија. Исто така, анализите покажуваат дека слични трендови и тенденции постојат и во регионот на Централна и Источна Европа. Но, се очекуваше дека приливот на странски директни инвестиции ќе почне да опаѓа поради нестабилноста на финансиските пазари, продлабочување на хипотекарната криза во американската економија, а врз основа на тоа прелевање на финансиската криза и во Европа, пораст на инфлацијата на глобално ниво. Но, ваквиот пад на странските директни инвестиции не е случај за земјите од Централна и Источна Европа. На пазарите од овој регион ќе продолжи стабилниот пораст на странските директни инвестиции, пред сè, поради експлоатацијата на природите ресурси, евтината работна сила и воедно ниските производствени трошоци.

Странските директни инвестиции во Централна и Источна Европа се карактеризираат со инвестирање во изградба на нови и големи производствени капацитети, посебно во автомобилската индустрија, електрониката, производствени капацитети за производство на мебел, фармацевтската индустрија. Исто така, странските инвестиции се насочени кон финансискиот сектор и банкарството, телекомуникации и транспорт.

Странските директни инвестиции имаат клучна улога во создавањето на економскиот раст на земјите од регионот од Централна и Источна Европа во периодот по 1990 година.

Според одредени истражувања, во 2007 година целиот регион на земјите од Централна и Источна Европа прима рекорден прилив на странски директни инвестиции од 146 милијарди долари, што претставува за 26% повеќе од приливот на странските директни инвестиции во 2006 година, кој изнесува 116 милијарди долари³. Регионот на Централна и Источна Европа е втор по важност пазар кој се појавува како дестинација на странските директни инвестиции по пазарите во Азија, а пред пазарите во Латинска Америка.

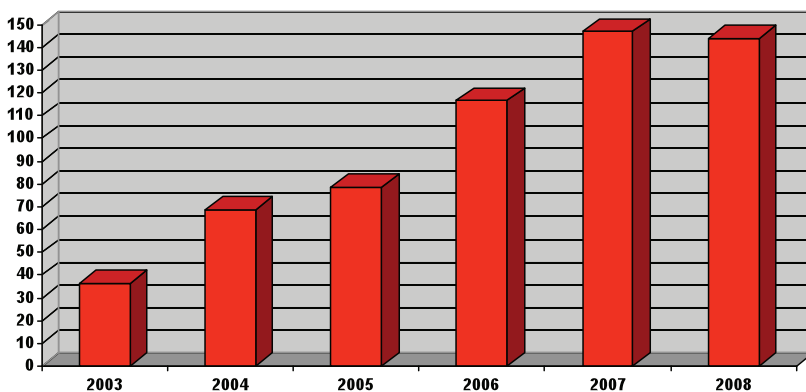
³UNCTAD, World Investment Report, 2008

Приливот на странските директни инвестиции во Централна и Источна Европа бележи континуиран и стабилен пораст во последните неколку години, со исклучок на 2008 година, во која странските директни инвестиции во овој регион бележат пад и стагнација поради глобалната финансиска и економска криза.

Така, според податоците од *слика 1* може да се забележи стабилниот раст на странските директни инвестиции во периодот од 2003 до 2008 година. Податоците добиени од истражувањата направени од Европската банка за обнова и развој, за приливот на странските директни инвестиции во Централна и Источна Европа покажуваат дека во 2003 година приливот на странски директни инвестиции во овој регион изнесува 37 милијарди долари, за во 2008 година тој прилив да порасне на 144,2 милијарди долари. Овие податоци, недвосмислено го потврдуваат фактот дека една од најважните дестинации на странските инвестиции во последната декада бил насочен кон пазарите во Централна и Источна Европа. Како што кажавме и претходно, атрактивност на земјите од овој регион за странските инвестиции се должи на евтината работна сила, богатството со природни ресурси, економските политики на земјите од овој регион за привлекување на странските директни инвестиции преку даночни и други олеснувања и други фактори коишто им овозможуваат на странските компании да произведуваат со најниски трошоци, а воедно на тој начин да го максимираат својот профит како примарна цел на секоја компанија.

Слика 1 - Пораст на приливот на СДИ во регионот на Централна и Источна Европа, \$милијарди, 2003-2008 г.

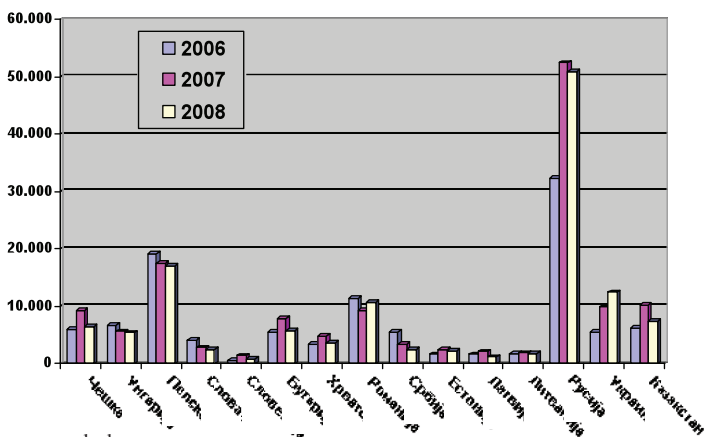
Извор: www.ebrd.com

Очекувањата за приливот на странските директни инвестиции во целиот регионот на Централна и Источна Европа покажуваат пад на приливот на странските директни инвестиции по 2008 година. Како причини за таквите очекувања се: 1) глобалните финансиски турбуленции кои имаат негативно влијание за сите земји со висок тековен дефицит. Земји кои се соочиле со висок трговски дефицит во регионот на Централна и Источна Европа се: Естонија, Латвија, Унгарија и Бугарија, 2) порастот на инфлацијата на глобално ниво и зголемување на каматната стапка што претставува цена на капиталот, 3) европската економска рецесија и други детерминанти кои имаат негативно влијание врз странските директни инвестиции.

Странските директни инвестиции сè повеќе го насочуваат својот капитал кон земјите во транзиција. Меѓутоа, треба да се има предвид дека секоја земја во транзиција не бележи раст на странските директни инвестиции. Примарен фактор за привлекување странски инвестиции во транзициските економии се степенот и успешноста на реализација на приватизацијата и извршените политички и економски реформи. Така, транзициските економии кои успеале да се насочат кон пазарната економија и да ги реализираат сите политички и економски реформи создале поволни услови за странските инвестиции. Меѓутоа, има земји кои заостануваат во креирањето на пазарните услови и се соочуваат со високо ниво на криминал и корупција во својата економија, поради што не се атрактивни за странските директни инвестиции. На слика 2 се прикажани транзициските земји и приливот на странските директни инвестиции во нивните национални економии во периодот 2006-2008 година.

Слика 2 - Прилив на СДИ – транзициони економии, (\$ милиони)

Извор: www.ebrd.com

Податоците го потврдуваат фактот дека постои голема разлика во приливот на странските директни инвестиции по одделени транзициски економии. Така, како земја што бележи најголем прилив на странски директни инвестиции е Русија, која во 2007 година забележала рекорден прилив на странски директни инвестиции од 52.476 милијарди долари. Исто така, земји кои бележат висок прилив на странски директни инвестиции се: Полска, Украина, Романија, Казахстан, Чешка и Бугарија. Како што кажавме претходно, високиот прилив на странски директни инвестиции на овие земји во однос на помалиот прилив на другите транзициски земји меѓу другото се должината на економската политика на тие земји и создадените поволни услови во нивните национални економии за влез на странски компании. Денес сите транзициски економии на некој начин настојуваат со своите економски политики и реализирани реформи да привлечат што е можно поголем прилив на странски директни инвестиции. Тоа е така поради голем број предности што ги носат со себе странските директни инвестиции за националните економии на земјите во транзиција.

ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ ЕФЕКТИ ОД СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ЗА ЗЕМЈИТЕ ОД ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА

Најголем дел од јавноста во земјите од Централна и Источна Европа сметаат дека странските директни инвестиции со себе носат само корист за нивните национални економии. Меѓутоа, анализите покажуваат дека странските директни инвестиции, покрај позитивни, имаат и негативни ефекти за земјите од Централна и Источна Европа.

Позитивни ефекти од странските директни инвестиции за земјите од Централна и Источна Европа се: 1) Придонес во националниот капитален сток, капиталниот сток на една национална економија се зголемува со поголем прилив на инвестиции што во случајот ги обезбедуваат странските директни инвестиции. Порастот на капиталниот сток овозможува пораст на економскиот раст и развој на една национална економија. 2) Намалување на стапката на невработеност. Што преставува еден од најголемите проблеми со кој се соочуваат земјите од Централна и Источна Европа, посебно земјите во транзиција. Странските директни инвестиции кои се јавуваат во форма на производствени капацитети всушност креираат нови работни места за локалното население во една национална економија. 3) Технолошки трансфер. Трансферот на технологија овозможува акцелерирано воведување на висока технологија во домашните претпријатија, што им овозможува на домашните

претпријатија да ја зголемат продуктивноста во работењето, способноста за имитирање на некои производи и да ја зголемат својата конкурентност. 4) Пораст на конкуренцијата. Влегувањето на странски компании на домашниот пазар придонесуваат за зголемување на конкуренцијата во сите сектори од економијата. Поголемата конкуренција во една економија секако има позитивно влијание, затоа што ја зголемува надворешната трговија на земјата и го подобрува надворешно-трговскиот дефицит од една страна, а од друга страна за домашните потрошувачи овозможува поквалитетни добра и услуги по пониска цена⁴.

Покрај претходно наведените предности, странските директни инвестиции продуцираат и негативни ефекти за земјите од Централна и Источна Европа. Некои од тие негативни ефекти се: 1) Експлоатација на даночните привилегии и субвенции. Знаеме дека, најголемиот дел од владините политики на земјите од Централна и Источна Европа за привлекување на странски директни инвестиции вклучуваат даночни олеснувања и привилегии за странските компании и инвеститори. Таквите владини политики многу често се злоупотребувани од страна на странските инвеститори, со цел максимизирање на нивните профити. 2) Редуцирање на конкуренцијата. Постојат случаи кога странските директни инвестиции наместо да ја зголемат конкуренцијата во националната економија, тие ја редуцираат. Тоа се случува кога странските компании ги игнорираат домашните понудувачи или кога уживаат монополска позиција во одделен сектор во националната економија. Исто така, слабата конкуренција може да го лимитира технолошкиот преливен ефект, што претходно беше преставен како еден од најголемите позитивни ефекти од странските инвестиции. 3) Лимитирање на локалните R&D активности. 4) Рестриктивни маркетинг пристапи за домашните претпријатија што често пати предизвикува конфликтни интереси меѓу транснационалните компании и домашните фирми. 5) Губење на контролата над стратешките сектори во националната економија и рестриктивна бизнис практика, којашто придонесува за истиснување на домашните претпријатија. 6) Локалните фирми не се способни да апсорбираат висока технологија од странските компании, поради тоа што странските компании ја редуцираат деловната соработка со домашните понудувачи. 7) Остарувањето на монополска положба за странските инвеститори предизвикува креирање на мали сектори во националната економија. 8) Освен овие негативни ефекти кои можат да бидат предизвикани од странските директни инвестиции во земјите од Централна и Источна Европа, постојат и многу други дисторзивни пазарни фактори кои имаат негативни влијанија⁵.

⁴ Marinova, S and M A Marinov, 2003, *Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe* (Transition and Development).

⁵ Bailey, David, Rachael Thomas and Roger Sugden, 1998, “*Inward Investment in Central and Eastern Europe: the Compatibility of Objectives and the Need for an Industrial Strategy*”, in Michael Storper et al, 1998, *Industrial Policy for Latecomers in the Global Economy*

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА СТРАНСКИТЕ ДИРЕКТНИ ИНВЕСТИЦИИ ПО ОДДЕЛНИ СЕКТОРИ И ЗЕМЈИ ОД ЦЕНТРАЛНА И ИСТОЧНА ЕВРОПА

Во досегашното излагање беа преставени странските директни инвестиции во рамките на регионот на Централна и Источна Европа во целина. Во овој дел ќе дадеме посебна анализа на СДИ по одделни сектори и земји од Централна и Источна Европа.

Странските директни инвестиции во Македонија

Фактот што Република Македонија е многу мала земја, уште повеќе ја зголемува важноста на странските директни инвестиции за националната економија и за остварување на економски растеж и развој.

Анализа за приливот на СДИ во последната декада ги покажува слабите перформанси на нашата економија за привлекување на странските директни инвестиции. Причини за тоа се, пред сè, непостоење на долгорочна национална стратегија и политика за привлекување на СДИ, слабите макроекономски перформанси, високото ниво на корупција и криминал во државата низ целиот процес на транзиција и други фактори, кои имаа негативни ефекти за странските инвеститори. Така, ниво на СДИ во Република Македонија во транзицискиот период заостануваше пред останатите земји од Југоисточна и Централна Европа.

Во 2003 година, Владата на Република Македонија подготви програма за промоција на инвестициите во Република Македонија, во согласност со основните меѓународни принципи за добра бизнис клима, беа елаборирани националните приоритети, вклучувајќи ги следниве: 1) развој на детален акционен план за редуцирање на бариерите за странските инвестициите; 2) зајакнување на акцијата за намалување на криминалот и корупцијата; 3) реформи во даночниот систем и 4) етаблирање на Агенција за странски директни инвестиции во Република Македонија⁶.

Како резултат на успешно спроведените економски и политички реформи кон зајакнување на демократското општество и отворена пазарна економија, Република Македонија создава поволна бизнис клима и поголем потенцијал за влез на странски компании во земјава. Голем број компании започнаа деловни операции во државата, во форма на greenfield инвестиции или различни типови на аквизиција и приватизација (продажбата на ЕСМ на австрискиот EVN, продавањето на акциите во T-Mobile). Други поважни странски инвестиции во Република Македонија

⁶ Government of the Republic of Macedonia - Sector for European Integration, *National strategy for European integration of the Republic of Macedonia*, Skopje, 2004

се: Johnson Metthey (Велика Британија), Mobilkom (Австрија), Societe Generale (Франција), Cosmofon (Грција), Knauf (Германија), Johnson Contol, Централната банка на Грција, Hellenic Bottling&Company S.A. (Грција), QBEInsurance Group Limited (Велика Британија), Mittal Steel Holding N.V (Холандија), Duferco Lugano (Швајцарија) и Titan (Грција).

Странските директни инвестиции според дејностите на инвестирање во 2006 година во Република Македонија ја имаат следнава структура: снабдување со електрична енергија, гас и вода 64,4%, преработувачка индустрија 14,4%, вадење руда и камен 5,7%, активности во врска со недвижен имот 4,0%, трговија на големо и трговија на мало 3,8%, финансиско посредување 2,3% и други 5,4%⁷.

Странските директни инвестиции во Романија

Во последните четири години, Романија забележа рекорден прилив на СДИ, како резултат на макроекономската стабилност, силниот економски раст, високото ниво на приватизација и позитивното влијание од членството во Европската унија. Меѓутоа, приливот на странските директни инвестиции кој беше резултат на приватизацијата, како многу важен извор на прилив на капитал во последната декада во националната економија на Романија, почна да бележи опаѓање по 2007 година. Уште повеќе, порастот на платите како резултат на пристапувањето во ЕУ ја намали меѓународната конкуритивност, во однос на азиските земји кои се карактеризираат со ниска цена на трудот.

Соочувајќи се со намалениот прилив на СДИ и во исто време зголемените потреби (во 2007 година БДП per capita на Романија бил за 40% помал во однос на просечната куповната моќ на населението во земјите од ЕУ27). Врз основа на таквите тенденции, Романија треба во иднина да ги насочи своите напори кон привлекување на странските инвестиции во секторите со поголема додадена вредност, кои се помалку зависност од ниската цена на трудот, а многу повеќе од подобрувањето на бизнис климата, инфраструктурата и висококвалификувана работна сила. Таквите напори треба да овозможат зголемување на учеството на услужниот и финансискиот сектор како дестинација на СДИ. Како и да е, производствениот сектор има најголемо учество во приливот на СДИ, со над 1/3 од вкупните странски инвестиции во Романија. Меѓутоа, производствениот сектор бележи значајни трансформации. Намалување на индустријата за облека и чевли, а во исто време, зголемување на секторите со високо додадена вредност, како што се: индустријата за производство на мебел и транспортна опрема⁸.

⁷ Статистички годишник на Република Македонија, 2007 г.

⁸ Извор: Eurostat, National Bank of Romania, 2007

Странските директни инвестиции во Бугарија

Економскиот развој на Бугарија, по падот на комунистичкиот систем може да биде поделен во три различни периоди. Ваквата поделба има влијание на приливот на СДИ во Бугарија. Првиот период - од почетокот на приватизацискиот период до 1997 година кога беше воведен Валутниот борд и се постигна макроекономската стабилност, приливот на СДИ во Бугарија беше мал и незначителен. Додека, некои земји од Централна и Источна Европа преземаат најразлични мерки и политики за привлекување на СДИ, приливот на СДИ во Бугарија беше низок како резултат на бавниот приватизационен процес и процесот на трансформација на економијата, а исто така, проблемите во судскиот систем и недостатокот на транспарентност. Во периодот од 1997 до 2007 година најголемиот дел од СДИ во националната економија на Бугарија е резултат на приватизациониот процес и достигнувањето на економска и политичка стабилност. Во 2004 години, според привлекувањето на СДИ, Бугарија била рангирана на 15-тото место во Европа, што се должи пред сè на приватизацијата во енергетскиот сектор, приватизацијата на бугарскиот Телеком и приватизацијата на некои други големи компании.

Анализата на структурата на СДИ, покажува дека има неколку сектори во бугарската економија кои се значително привлечни за странските инвеститори, во споредба со останатите. Секторите кои бележат висок прилив на СДИ се: енергетскиот сектор, металургијата, финансискиот сектор и осигурувањето, прехранбената индустрија и некои други. Странските инвестиции во овие сектори се комбинација од *greenfield* инвестиции и приватизација на државните компании⁹.

Странските директни инвестиции во земјите од Балтикот

Постсоцијалистичките земји се соочуваат со ниско ниво на национално штедење како резултат на ниското ниво на национален доход и акумулиран капитал. Затоа, СДИ во овој регион имаат значаен придонес во процесот на реконструкција, економскиот раст и развој на технологија. Отворањето на пазарите и создавањето поволни услови за СДИ, придонесе кон побрза економска трансформација и остварување на висока стапка на економски раст. СДИ во земјите од Балтикот, како транзициски земји имаат витална улога во зголемувањето на конкуритивноста во сите сектори на економијата и забрзување на економскиот развој.

⁹ Извор: The Bulgarian Ministry of Finance, 1992-1998; National Bank of Bulgaria, 1999-2008

Во сегашноста балтичките земји, во суштина, се многу атрактивни за странските инвеститори, благодарение на стратегиски многу важната географска позиција на регионот, како и високо квалификувана и евтина работна сила. Исто така, многу важно за СДИ е фактот што балтичките земји се членки на ЕУ и НАТО, што обезбедува стабилност и сигурност на регионот.

Сектори кои се најмногу атрактивни за странските инвеститори во земјите од Балтикот се: финансискиот сектор, производството, транспортот и комуникацијата и други сектори.

Во сите балтички земји, стокот на СДИ како процент од БДП е поголем од просекот којшто го бележат останатите земји на светско ниво.

Табела 3 - Сток на СДИ како % од БДП, 1992-2003 г.

Година	1992	1994	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Естонија	21.0	27.0	27.8	29.4	25.4	51.5	57.2	65.9	69
Литванија	23.0	23.1	23.0	24.3	22.5	20.9	22.2	31.4	34.5
Латвија	11.2	14.9	18.1	20.1	25.0	29.1	30.4	32.4	37.4

Извор: Foreign direct investment in the Baltic economy, Tartu, 2001. p.59

Користена литература

Bailey, David, Rachael Thomas and Roger Sugden, 1998, “Inward Investment in Central and Eastern Europe: the Compatibility of Objectives and the Need for an Industrial Strategy”, in Michael Storper et al, 1998, Industrial Policy for Latecomers in the Global Economy

Статистички годишник на Република Македонија, 2007 г.

Славица Рочоска: Меѓународна трговија, Економски факултет, Прилеп, 2003 г.

Marinova, S and M A Marinov, 2003, Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe (Transition and Development)

Government of the Republic of Macedonia - Sector for European Integration, National strategy for European integration of the Republic of Macedonia, Skopje, 2004

Government of the Republic of Macedonia, Invest in Macedonia

Eurostat, National bank of Romania, 2007

The Bulgarian Ministry of Finance, 1992-1998; National Bank of Bulgaria, 1999-2008

Ирена Кикеркова: Меѓународна економија, Економски факултет, Скопје

Karolina Kadash: Presentation for FDI in CEE, University of Bologna, 2008

Таки Фити: Основи на макроекономија, Економски факултет, Скопје, 2006 г.

UNCTAD, World Investment Report, 2008

UNCTAD, World Investment Report 2001, Promoting Linkages, UN, New York and Geneva, 2001

United Nations, The development dimension of FDI, New York and Geneva, 2003